

סימן י'

תבנית וצורת כתיבת עשרת בני המן במגילת אסתר

בשולחן ערוך אורח חיים סימן תרצ"א נתבארו כמה וכמה הלכות הקשורות להלכות כתיבת מגילת אסתר. אחד הנושאים היחודיים בכתיבת מגילת אסתר הוא תבנית וצורת כתיבת עשרת בני המן.

נידון זה נפתח בדברי הגמרא במסכת מגילה דף ט"ז ע"ב: "דרש רב שילא איש כפר חמרתא כל 'השירות' כולן נכתבות אריח על גבי לבינה ולבינה על גבי אריח חוץ מ'שירה זו' ומלכי כנען שאריח על גבי אריח ולבינה על גבי לבינה". [וברש"י שם: "אריח הוא הכתב לבינה הוא חלק שהוא כפליים מהכתב. והאריח חצי לבינה"]. וראה גם בשו"ת הרשב"א ח"א סימן תל"ה: "אנו קורין 'את' 'ואת' — אריח, שהם מלות קצרות כאריח, ו'לבינה' — שמות האנשים שהם רחבים 'פרשנדתא' ואחיו. וכן אנו כותבין אותה 'את', 'ואת', 'ואת', זה על גב זה כאריח על גבי אריח. ו'פרשנדתא' ו'דלפון' והשאר זה על גב זה. וכל דבר רחב, קרי 'לבינה' וכדאמרין [סנהדרין כ"א, ב'] כתבא לבונאה דמלבן לבוני". והקשו בגמרא "מאי טעמא" ותרצינן "כדי שלא תהא תקומה למפלתן" [וברש"י שם: שלא תהא להם תקומה שלא יהא להם מקום להרחיב צעדיו תחתיו"].

והסבר הדברים נראה שרמזו יש כאן שאותם רשעי אומות העולם כיון שהחלו ליפול לא יהא שום מעצור ומונע לנפילתם אלא יפלו לאלתר עד שאול תחתית. ולכן שמות בני המן (ראה תצלומי מגילות אסתר המופיעים לפנינו בהמשך), וכן שמות מלכי כנען שבספר יהושע כתובים זה על גבי זה. לעומת זאת שאר שירות כדוגמת שירת 'אז ישיר' נכתבת בצורת בנין — אריח על גבי לבינה העולה מעלה מעלה (ראה תצלום שירת אז ישיר מס"ת של הר"ן המובא לעיל בסימן ב').

עוד מצינו בירושלמי מגילה פ"ג ה"ז: צריך שיהא "איש" בראש דפא, "ואת" בסוף דפא. שמועה זו נישנית גם במסכת סופרים פ"ג ה"ו והוסיפו: "עשרת" בסוף דפא.

על פי הדברים האלה העלו הפוסקים להלכה שכותבים את "עשרת בני המן" באחת עשרה שורות: בצד ימין של השורה הראשונה – כותבים תיבת "איש", ובכל אחת מעשר השורות האחרות כותבים – בצד ימין – שם אחד משמות עשרת בני המן. בצד שמאל של כל שורה מעשר השורות הראשונות – כותבים תיבת "ואת", ובשורה האחת עשרה כותבים – בצד שמאל – תיבת "עשרת".

אלא שנחלקו השיטות היכן כותבים את אחת עשרה השורות של "עשרת בני המן" – בראש העמוד, או בסוף העמוד, או בעמוד שלם בפני בפני עצמו, וכפי שיבואר בהמשך דברינו.

עשרת בני המן בעמוד שלם ומיוחד

במגילות אסתר המצויות בידי רבים מישראל נכתבו אחת עשרה השורות של "עשרת בני המן" בעמוד שלם לעצמו. תיבת "איש" נכתבת בצד ימין שבראש העמוד, ותיבת "עשרת" בצד שמאל שבסוף העמוד. וזאת ע"פ האמור בירושלמי ובמסכת סופרים הנ"ל: "איש" בראש דפא ו"עשרת" בסוף דפא.

אכן במגילות הללו (או ברובם) אנו נקלעים לבעיה הלכתית שהרי שירת מפלת עשרת בני המן אינה מחזקת אלא אחת עשרה שורות ואילו מרבית מגילות אסתר עשויות בתבנית שמונה עשרה, או עשרים ואחת או עשרים ושתים או עשרים ושמונה או ארבעים ושתים שורות. כך שאנו נקלעים לבעיה כיצד משלבים את העמוד היחודי של שירת מפלת עשרת בני המן ביחד עם יתר עמודי מגילת אסתר ומצינו כמה וכמה פתרונות לבעיה זו.

מנהג רוב הסופרים מקדמת דנא

רבים נוהגים שכותבים לפי מנהג זה, כותבים את השורות של "עשרת בני המן" באותיות גדולות מאד – הרבה יותר מיתר האותיות שבמגילה – כדי שהשורות האלו ימלאו את כל העמוד בשלימותו. (ראה תצלום א' בעמוד הבא)

אמנם בשיטה זו הננו נקלעים לבעיה שהרי אותיות "שירת מפלת בני המן" אינם מ"אותיות רבתי" שניתן לכותבם באותיות גדולות מכלל אותיות המגילה. ובאמת מצינו בביאור הגר"א בסימן תרצ"א סעיף ד' מה שכותבים עשרת בני המן בעמוד בפני עצמו ובאותיות רבות ושיבוש הוא דהא לא

בני המן בן המדינות אשר היהודים האלו
 ובבואה לא יעלו את ידם ביום ההוא
 לא מספר ההרואים בעושיהם הבוה
 לפני המוכר ולאבדו המוכר לאסתר
 המוכר בעושיהם הבוה הרוא היהודים
 ואבדו וזכור בזהות איש ואשת לעשרת בני
 המן בעושיהם מדינות המוכר מזה לעו
 ומה שאבדו ונתן כך ומה בקשתך
 עוד ותעש ותאבדו אסתר אם על המוכר
 טוב ינתן גם מור כיהודים אשר
 בעושיהם לעשרת כדת היום ואשת לעשרת
 בני המן יתנו על העלף ולאבדו המוכר
 להעשרת כן ותנתן דת בעושיהם ואשת
 לעשרת בני המן תלו ויקהרו היהודים
 אשר בעושיהם אם ביום ארבעה לעשר
 כחודש אדר ויהא בעושיהם על כשי
 בזהות איש ובבואה לא יעלו את ידם
 ידם ועשרת היהודים אשר במדינות
 המוכר נקדחו וקדחו על נפשם ונזח
 בזהותם והרוא בעושיהם וזכורה
 ועושיהם אדר ובבואה לא יעלו את

ואת
 ואת
 ואת
 ואת
 ואת
 ואת
 ואת
 ואת
 ואת
 ואת
 ועשרת

איש
 פרשת
 דכ
 אספד
 פורד
 אד
 אר
 פרמ
 אר
 אר
 אר

תצלום א: כתיבה כמנהג רוב ישראל, עשרת בני המן בעמוד מיוחד
 באותיות גדולות יותר משאר אותיות המגילה

נמסר לנו לכתוב עשרת בני המן באותיות דא"ב רבתא. אעפ"כ מצאנו בדברי
 כמה פוסקים שכתבו שכך הוא המנהג וכן מהראוי לעשות. ראה גם בשו"ת
 בנין ציון החדשות סימן ט' שכתב: "המנהג לכתבן בדה בפ"ע ועי"כ נעשה
 הכתב משונה משאר הכתב באותיות גדולות".

וכן הוא בספר יהושע פסקים וכתבים סי' קל"ב כ' דנשאל מבן הגאון
 נודע ביהודה הגאון ר' יעקבא ז"ל בעצם כתיבת עשרת בני המן באותיות
 גדולות שלא נמנו במסורה בין האותיות הג' והשיב הגאון דמוכרחים לעשות
 כן, היות דמבואר בגמ' מגילה (בטור בשם ירושלמי דמגילה) דצריך לכתוב
 איש בראש דפא ואת בסוף.

גם בשו"ת בית אפרים חאו"ח סימן ס"ט הובא דברי הגאון רבי יעקבא
 סג"ל בכתבו: "זה שנתים נשאלתי מאת צורבא מרבנן מה הוא זה שנהגו
 הסופרים לכתוב עשרת בני המן באותיות גדולות מה שלא נמצא מזה במסורה,
 ותקטן שאלתי זאת בעיני לפי קומת השואל וענית. ואמרתי לישר המנהג הפ'

העולה על רוחי אז שוב נראה אלי כי הוא זה דברי גדול הדור הוא מרן הגאון מווילנא ולא ישרו דבריו בעיני, אמנם כשאני לעצמי מה אני לסבור סברא מנפשאי נגד דעת גאון המפורסם הנ"ל סתמא דמלתא בטלה דעתי אצל אדם הגדול בענקים, אפס כי עזה אהבת האמת עצור במילין לא אוכל, על כן אלכה לי אל הגדולים להציב דברי לפניו יורני ויאמר לי דבר מי יקום ואם שגיתי אתי תלין — — —

...[וראה] אורח חיים סי' תרצ"א ביאורי הגאון הנ"ל ס"ק כ"ה כתב מזה נמשך מה שכתובים עשרת בני המן בעמוד בפ"ע באותיות גדולות והוא שיבוש דהא לא נמסר לנו לכתוב עשרת בני המן באותיות דאלפא ביתא רבתא ע"ש דבריו באריכות שבא לפרש דברי הירושלמי, והנה מקום אתי להגדיל השאלה ע"פ מה שכתב הב"י בשם הא"ח והר"ן בענין וא"ו דויזתא שכל המאריכו אינו אלא טועה כיון שלא מצינו במסורה במנין האלפא ביתא רבתי וי"ו זו אף כי הוא זה נמצא בש"ס דצריך לממתחי ע"ש בב"י ועכ"פ איך יעלה על דעת הסופר לבדות מלבו להרבות אותיות גדולות בשמות כל העשרת בני המן מה שלא נמצא במסורה...

— וממשיך רבי יעקב קא וכותב — ואולם לדעתי הוא ענין מדת אותיות גדולות וקטנות הוא לפי קו המדה של ^{אוצרות התורה} יתר האותיות אשר בהתיבה זו או בהשורה הזאת...

...אמנם אם כל התיבה או כל השורה וכ"ש אם כל העמוד אותיות שוות בקומה ומדה אחת להמה, אף כי יתר עמודי הספר אינם כתובים לפי מדת הכתב אשר בשורה זו או עמוד זה לא מצאה הקפידה מקום לנוח לומר עליו כי הוא זה אותיות גדולות או קטנות, שהרי עינינו רואות מעשים בכל יום כשהסופר טועה ודילג איזה תיבות וצר לו המקום להכיל התיקון אזי הגורר איזה שורות מלפניו או מלאחריו ומצמצם כתב באותיות קטנות בכדי למלאות חסרונו ותהי להפך אם כתב איזה תיבות למותר גורר אותם מלפניהם ומאחריהם ומרחיב הכתב למלאות מקום הגרירה ובשנות ברק קסתו אין דובר דבר לאמר עליו כי הוא זה הוסיף אותיות גדולות או קטנות מהכתב אשר ביתר השורות, אלא ודאי כי קו מדות האותיות אינם כפי המדה של הכתב אשר ביתר העמודים רק כפי מדת יתר הכתב אשר בתיבה או בשורה הזאת, כנ"ל מעתה כיון שעשרת בני המן המה ממלאים כל אותו העמוד ומדה אחת

לכל אותיותיו תו לא איכפת לן במה שאותיות אלא גדולים המה לעומת ערך המכתב אשר ביתר העמודים¹.

ומסיים: "וא"כ איפא מה יעשה הסופר אם יכתוב עמוד זה שהוא רק אחד עשר שורות במספר ואם כמדת יתר הכתב יכתוב גם עמוד הזה, ע"כ ישאר חלק למעלה או למטה או בין השורות עכ"פ יהיה פנוי בכמו ארבעה שיטין וכן לא יאות למעבד רק בין ספר לספר, לכן הטיבו לאמץ ידיהם להאריך מדת האותיות לעשותן גדולות בכדי למלאות העמוד לאורכו".

ועיין עוד ט"ז יו"ד סי' רע"ג סק"ב שהכותב ספר תורה כמה אותיות קטנות מיתר האותיות שבספר תורה — אין ספר התורה מהודר כי נראה "מנומר", ומשמע שמעיקר הדין אין לפסול כשכותבים קצת אותיות גדולות או אותיות קטנות.

יצויין שגם הגר"א עצמו לא כתב דאלו הכותבים את שירת עשרת בני המן באותיות רבתות — המגילה פסולה. אלא "שזה שיבוש" ועכ"פ גם לדעת הגר"א לענין דיעבד נוטים הדברים שהמגילה כשירה.

מגילת הגר"א והחתם סופר

הבאנו לעיל את דברי הירושלמי שצריך לכתוב "איש" בריש דפא "ואת" בסוף דפא. ומה שהוסיפו במסכת סופרים שצריך לכתוב "עשרת" בסוף דפא. והנה בתירגומו המדויק של האי ריש "דפא" חידשו לנו רבותינו הגר"א והחת"ס שאין הכוונה ראש הדף היינו השורה הראשונה שבדף, אלא הכוונה: תחילת השורה. וא"כ לפי שיטת הגר"א והחתם סופר. כאמור ניתן לשבץ את 'שירת

1. בשו"ת בית אפרים שם מעורר אודות מנהג קצת סופרים לכתוב אותיות גדולות בפסוק "יבוא המלך והמן היום" לרמוז על שם הוי"ה ב"ה וז"ל: "ואמנם יפלא את אשר המה עושים לכתוב אותיות גדולות בראשי תיבות 'יבוא המלך והמן היום' לצרף בהם שם של ארבע וכאלה עוד נמצאים וכל אלה לא נמסרו במסורה, ואם מדעת עצמם הם עושים לכבוד השם הלא ימצאו כאלה גם בתורת משה כמו בפסוק 'מי יעלה לנו השמימה' ולא מצאו להם יד להגדיל אותיות אלה לכבוד השם לכן לא ידעתי אם יש להם על מי שיסמוכו בענין זה..."

ובהמשך תשובתו מסיק: "אבל מ"מ המגילה הכתובה כן אין לפוסלה בדיעבד דגם בס"ת אין פסול בדיעבד כמבואר בפוסקים עיין בסמ"ק סי' קנ"ה שכתב ובאותיות גדולות או קטנות אין להקפיד רק לכתחלה וכן אותיות ב"ה שמ"ו צריכין להיות בראש הדף אין קפידא בדבר בדיעבד".

מפלת עשרת בני המן' בתוך עמוד אחד מעמודי מגילת אסתר באופן שלפני "שירת מפלת בני המן" וכן לאחריה, יכתוב שורות נוספות (כעין תצלום ב').

המלך אוזשורוש לשלח יד בממקשי רעהם
ואיש לא עמד בפניהם כי נפל פוזתם
על כל העמים וכל שרי המלכות
והאחשדרפנים והפוזות ועשי המלכה
אשר למלך מלשאים את היהודים כי נפל
פוזת מרדכי עליהם כי גדול מרדכי בבית
המלך ושמעו הולך בכל המלכות
האיש מרדכי הולך וגדול ויכו היהודים
בכל איביהם מכת זרע ודרג ואבד
ועשו בעצמיהם כרצונם ובשוען
הבירה הרגו היהודים ואבד חמש מאות
איש
פרשדא
דלפון
אספדא
פורדא
אדכיא
ארדא
פרמדיא
אריסי
ארידי
יידא
בני המן בן המדא ערר היהודים הרגו
ובכד לא עזבו אה ידם ביום ההוא בא

תצלום ב: דעת הגר"א והחת"ס ש"עשרת
בני המן" אינם צריכים עמוד מיוחד וניתן
לשלבם באמצע עמוד המגילה, ברם תיבת
"איש" צריכה להיות בתחילת השורה
ותיבות "ואת" ו"עשרת" בסוף השורה.

אמנם חידש לנו רבינו החתם
סופר "שאעפ"י שהאמת דבריש
דפא וסופא היינו שיטה ולא הוזכר
עמוד בירושלמי, מ"מ מסברא
אמינא לכותבם בסוף עמוד שלא
לכתוב שיטה למטה מהם שלא
תהיה תקומה למפלתן". (וראה מה
שהבאנו בהערה 13 מעדות השבט
סופר אודות המגילה שקרא בה
החת"ס עצמו). גם בספר נשמת
אדם סוף הלכות מגילה כתב
שהגר"א חזר בו ממה שהתיר
לכתוב באותו עמוד אחר "עשרת
בני המן", וזאת עפ"י מה שמצא
במסורת מגילת אסתר "ועשרת
בסוף דפא — בסוף העמוד".

וכן כתב בשער הציון
שבמשנה ברורה סימן תרצ"ה
סקט"ז שהגר"א ז"ל ציוה לכתוב
"עשרת בני המן" בסוף העמוד, אך
יכתוב מספר שורות באותו עמוד
למעלה מ"עשרת בני המן", באופן

שהאותיות שבאותו עמוד יהיו באותו גודל האותיות שבעמודים האחרים
שבאותה מגילה. (ראה תצלום ג' בעמוד הבא).

יצוין כי כמה וכמה מרבתינו הפוסקים היה דעתם כי מגילת אסתר
ש"איש" ו"את" לא נכתבו בתחילת העמוד ממש — הרי זו פסולה אפילו
בדיעבד. ראה בשו"ת זכר יהוסף חאו"ח סימן רמ"ו: "בודאי הדין פשוט לכתוב
בעמוד בפ"ע איש בריש דפא ואת בסופה וכירושלמי וטוש"ע, ובתשב"ץ ח"ג
סי' רע"ג שהראוי שיהיה איש בראש דפא, ומגילה שתיבת ואת היתה כתובה
עם השמות פסולה וצריך להחליף הדף. ובשיורי כנה"ג בהגהת ב"י סי' תרצ"א

אות ז', כ' שבא לפניו מגילה שהיו
כתובים עשרת בני המן בחצי הדף
איש בראש שיטה ועשרת בסוף
שיטה אלא שאינו בסוף הדף ופסל
אותה, ובגינת ורדים חא"ח כלל
ד' סי' י"ב נקט דכשרה, ובפר"ח
בשם תשובת הגאונים שצריך
לכתוב דוקא בסוף הדף ואם היו
עוד שיטות אחרות פסולה. וע'
בשו"ת גליא מסכת בהלכות
מגילה, ובבית אפרים חא"ח סי'
ס"ט וסי' ע' דחה ראיית הגר"א
בביאורו לסי' תרצ"א ושהפי'
בירושלמי ובמסכת סופרים שהיה
תיבת איש בתחלת השיטה ותיבת

המוֹכֵךְ וּשְׁמֵעוֹ הוֹכֵךְ בְּכָל הַבּוֹדֵי יְהוָה כִּי
הָאֵישׁ מֵרֵד בִּי הוֹכֵךְ וְגָדוֹל וַיְכּוּ הַיְּהוּדָיִם
בְּכָל אֲבֵי־הֶם מִכֶּדֶת וְזָרַב וְהָרָג וְאָבֵד
וַיַּעֲשׂוּ בְשֵׁנָאֵי־הֶם כָּרִים צִוּוֹם וּבְשִׁוְעֵץ
הַבִּירָה הָרָגוּ הַיְּהוּדָיִם וְאָבֵד וְזָבַע מְאוֹדָה
אֵישׁ
פָּרִישִׁי־גִידִי
דִּיכְנָן
אֶסְפֶּדֶת
פּוֹרֶתֶת
אֶדְכִּיל
אֶרֶי־יִתֵּא
פֶּרֶמֶשֶׁתֶּא
אֶרֶיסִי
אֶרֶי־יִ
עֶלְיֶרֶתֶת

**תצלום ג: מגילה כפי 'מנהג' הגר"א
והחת"ס שאחר "עשרת בני המן" היו
מניחים חלק כדי שלא תהא תקומה
למפלתן**

ואת בסוף השיטה ועשרת ג"כ בסוף השיטה וכן כולם זהו חיוב, אבל שיהיה תיבת איש בריש הדף ותיבת ואת בסוף הדף ושלא יהיה כתוב מלפניו ולאחריו באותו הדף אין קפידא, ומחזיק המנהג לכתוב עשרת בני המן דוקא על דף שלם, ורק בשעה"ד מותר לקרות במגילה שאינם בדף מיוחד, והובא גם בבנין ציון החדשות סי' ט"ז.

נציין כי בשו"ת בית אפרים או"ח סי' ע' בתשובתו לרבי יעקב קא סג"ל הנ"ל הוכיח דבריו מתוך דברי הפסקי תוספות שכתבו: "שיטה הארוכה כו' איש בראש הדף ואת בסוף השיטה הראשונה עשרת בסוף הדף וצריך לכתוב בי"א שיטין" עכ"ל, לשון זה משמע דעל תחלת אורך הדף קאמר ואע"ג דמ"מ בסוף השיטה הראשונה אין ראייה די"ל דאגוף השורה קאמר שהוא שיטה ראשונה של שורה זו והן מ"ש שצריך לכתוב בי"א שיטין ג"כ ר"ל ששורה זו צריכה י"א שיטין".

ובהמשך דברי הבית אפרים: "שוב ראיתי מקראות גדולות במסורה שסביבות מגילת אסתר כתב וז"ל: וצריך שיהא איש בראש הדף ועשרת בני המן עמהם כו' ע"ש, ואף שנראה שאין זה מדברי בעלי המסורת הקדמונים רק מדברי בעהמ"ח והמסדר המסורת בדפוס בומבירגי, מכל מקום קיימו וקבלו הסופרים לנהוג כמותו ואין לזוז מזה רק בשעת הדחק יש לסמוך להתיר מטעמא דכתיבנא כן נראה לפי ענ"ד".

מגילת חסידי חב"ד

בתצלום פקסימיליה שבספר התולדות (חב"ד) אדמו"ר מהר"ש עמוד 19 נכתבה שירת מפלת עשרת בני המן שלא בעמוד שלם בפני עצמו, אלא שנכתבה בראש העמוד, אמנם ממשיכים לכתוב עוד שורות בעמוד זה אחר "עשרת בני המן".

וכן נוהגים רבים מבני מקהלות חסידי חב"ד (ראיה תצלום ד') לפי מנהג חב"ד יתכן מאוד שתפסו עיקר כדברי הירושלמי "שאישי בריש דפא" – היינו בתחילה העמוד מלמעלה מצד ימין "ואת בסוף דפא" – היינו בסוף העמוד מלמעלה בצד שמאל².

הנהגת חב"ד היא שיש לכתוב את השיר בראש העמוד, ואם אין מקום מספיק, להמשיך לכתוב אותו גם בעמוד הבא. זהו המנהג הנהוג בחב"ד, וזהו גם המנהג של חסידי חב"ד. בראש העמוד נכתב השיר, ובסוף העמוד נכתב המשפט "ואת בסוף דפא".

הנהגת חב"ד היא שיש לכתוב את השיר בראש העמוד, ואם אין מקום מספיק, להמשיך לכתוב אותו גם בעמוד הבא. זהו המנהג הנהוג בחב"ד, וזהו גם המנהג של חסידי חב"ד. בראש העמוד נכתב השיר, ובסוף העמוד נכתב המשפט "ואת בסוף דפא".

תצלום ד': שני עמודים של מגילה גוף כתי"ק של האדמו"ר מהר"ש מליובאוויטש זצ"ל

2. יצויין שאותה מסורת לכתוב "עשרת" בסוף דפא לא הובאה בירושלמי אלא במסכת סופרים בלבד. ושם במסכת סופרים איתא דשירת מפלת בני המן נכתבת בשית שיטין

מגילת המהרי"ל דיסקין

בשמו של המהרי"ל דיסקין מספרים שהמציא לכתוב את מגילות אסתר בעמודים קטנים של אחת עשרה שורות בלבד. יוצא אפוא כי אחת עשרה השורות של "עשרת בני המן" נכתבות בעמוד שלם בפני עצמו, באותו גודל העמודים ואותו גודל האותיות של כל המגילה. (ראה תצלום ה')

המלך אחשורוש לשלח יד במבקשי רעהם	איש	ואז	בני המן בן
ואיש לא עזבם בפניהם כי נפל פוזתם	פרשדא	ואז	לא שלחו א:
על כל העמים וכל ערי המדינות	דכפון	ואז	בשועץ הבן
והאחשור פנים ודפלות ועלי המלאכה	אספרנא	ואז	לאסדר
אשר למלך מלשאים את היהודים כי נפל	פורדא	ואז	היהודים
פוזת מרדכי עליהם כי גדול מרדכי בבית	אדכילא	ואז	בני המן בע
המלך ושמעו דוכך בכל המדינות כי	ארידא	ואז	שאלדך ויל
האיש מרדכי דוכך וגדול ויכו היהודים	פרמיטא	ואז	ודאמור אס
בכל איביהם מוכד זורב ודורג ואבדן	אריסי	ואז	מוזור ליהו
ויעשו בשללם כח צלם ובשועץ	ארידי	ואז	ואת עשר
הבירה הרגו היהודים ואבד חמשה מאות	קידא	ועשרת	המלך כהן

תצלום ה': כתיבה המיוחסת להמהרי"ל דיסקין, כל עמודי המגילה נכתבים בעמודים קטנים של 11 שורות בלבד

לפי המצאה נפלאה זו הרי ש'איש' בריש דפא. 'ואת' בסוף דפא וגם 'עשרת' בסוף דפא³. וראה גם בערוך השולחן סימן תרצ"א סעיף ח'. יצויין כי תבנית מגילה זו הוזכרה גם בשו"ת זכר יהוסף חאו"ח סימן רמ"ו: "ע"ד שאלתו במגילה שנכתבה כולה בי"א שיטין כל עמוד ובזה בא ג"כ איש בראש דפא ועשרת בסוף דפא ואין האותיות גדולים משארי אותיות של המגילה ולהשוות כל הדעות במחלוקת דעשרת בני המן אם לכותבם בתחלת העמוד או בסופו או בעמוד בפני עצמו..."

החסרון היחיד שיש לכאורה במגילה זו, שמידת 'הגליונות' [הם השולים שממעל ומתחת לשורות הכתובות] אינם בשיעור הראוי של ג' אצבעות מלמעלה וד' אצבעות מלמטה. וכפי שנבאר אי"ה בהמשך דברינו.

ולא כנהוג בזמנינו לפי כל המנהגים. וראה גם בשו"ת חת"ס חאו"ח סימן קפ"ט שדייק מדברי המרדכי שלא ציין לדברי המסכת סופרים שצרך לכתוב עשרת בסוף דפא.

3. מגילה הנכתבת בשיטה זו, יש בה עוד הידורים: מאחר שהקלף הוא קצר, אין צורך להשאיר ריוח גדול בין השורות של "עשרת בני המן", וכפי ההלכה; והואיל והאותיות אינן גדולות, נשאר ריוח גדול בין שמות עשרת בני המן לבית תיבת "ואת", וכפי שההלכה דורשת.

וראה עוד במאמרו הנפלא של הרב יוסף צבי אדלר שליט"א בתוספת לגליון המודיע ערש"ק ח' אדר תשנ"א עמ' י"ז.

מגילת ה"חזון איש"

בעל ה"חזון איש" ז"ל⁴, הורה לסופר שיכתוב עבורו מגילה בת י"א שורות ולכתוב כל המגילה כולה באותיות גדולות מאד, ו"עשרת בני המן" נכתבים בעמוד שלם בפני עצמו, וגם הם באותיות גדולות, כגודל כל אותיות שבמגילה.

וזו תבנית המגילה: גובה הקלף: יותר משיעור י"ד אצבעות (שהוא כ"ו ס"מ)⁵, גובה מקום השורות הכתובות בכל עמוד: יותר מז' אצבעות (שהוא כ"ו ס"מ), שיעור הגליון (שוליים ריקים המקיפים את הכתוב) למעלה: ג' אצבעות (כ"ו 7.2 ס"מ), שיעור הגליון למטה: ד' אצבעות (כ"ו 9.6 ס"מ).

טעמו ונימוקו עמו, שהרי הלכה זו העלו הפוסקים: ⁶ דיני כתיבת מגילת אסתר שוים לדיני כתיבת ספר תורה, ולכן צריך להניח בה גליון, כמו בספר תורה, בשיעור: ג' אצבעות למעלה, וד' אצבעות מלמטה⁷. ועוד הלכה העלו⁸ ששיעור הגליון למעלה ולמטה לא יהיה יותר ממידת המקום הכתוב.

הנה, אם באנו לכתוב מגילה בת י"א שורות בכתב רגיל – יהא שיעור גובה כל מקום י"א השורות הכתובות: בין 9 ל-10 ס"מ, ואם נניח לה למגילה גליון בשיעור ג' אצבעות למעלה, וד' אצבעות למטה (שהם ביחד: כ"ו 16.8 ס"מ), יוצא ששיעור הגליון הוא יותר הרבה משיעור גובה המקום הכתוב, וזה בניגוד להלכה. אמנם כשכותבים את המגילה באותיות גדולות מאד, כאמור למעלה, עד שמגיע שיעור המקום הכתוב: יותר מז' אצבעות (שהוא כ"ו 17 ס"מ), הרי הוא לא פחות ממדת הגליון שלמעלה ולמטה, כפי שההלכה דורשת.

הן אמנם אותם שנהגו לכתוב מגילת בת י"א שורות באותיות רגילות, הקילו להקטין את מידת הגליון בהרבה פחות מג' וד' אצבעות, (עד שלא

4. הרב יוסף צבי אדלר שליט"א הביא שמועה זו בשם תלמידי החזו"א וביארה היטב. וראה בדינים והנהגות מהחזו"א פרק כ"א אות ה'.

5. היו שכתבו מגילה זו במידות קטנות ככעשרים אחוזים וגובה הקלף היה בסך כולל של 28 ס"מ. והשיעורים הללו היו מבוססים על שיעורי המצות להגר"ח נאה.

6. ראה מג"א סי' תרצ"א סק"ג, הגמ"י פ"ב מהלכות מגילה אות נ', קול יעקב סי' תרצ"א סק"ז.

7. ש"ע יו"ד סי' רע"ג סעיף א'. קרית ספר עמו' ס"ב ועוד.

8. מסכת סופרים פ"ב ה"ד, וראה מאירי קרית ספר עמוד ס"ב, בית הלל יו"ד סי' תרצ"א סק"ז.

יהיה מקום הכתב פחות משיעור הגליונין). וזאת בהסתמך על דעות הפוסקים⁹, הסוברים שמגילת אסתר אינה חייבת בגליונין כלל, ועוד סמכו על מה שכתוב בערוך השלחן¹⁰, ששיעור הגליונין צריך להיות בשיעור יחסי למידת הכתב, ושיעור ג' וד' אצבעות שנאמרו לגליונין, לא נאמרו אלא בספר תורה שגובהו כששה טפחים, אבל ספר תורה קטן שנכתב באותיות זעירות – יש להקל להניח לו גליונין פחות מג' וד' אצבעות. ואם בן הוא הדין במגילה קטנה אין חובה להניח גליונין בשיעור ג' וד' אצבעות.

על שתי שיטות אלו סמכו אחרים שבמגילות הנכתבות בי"א שורות, משאירים גליון פחות מג' וד' אצבעות. אכן החזו"א החמיר לעצמו כאמור למעלה. וכן נוהגים כמה מחכמי בני ברק ההולכים בעקבות החזון איש ז"ל. ומן הראוי להדגיש שעל פי כל הדעות אין שיעור הגליונין מעכב במגילה, כשם שאינו מעכב בדיעבד בספר תורה¹¹. נוסף לכך יש לצרף את דעת "לשכת הסופר"¹² שבמגילת אסתר די לכתחילה להניח גליונין: ג' אצבעות למטה, וב' אצבעות למעלה.

מגילת אסתר עפ"י שיטת מהר"ם בר ברוך

מצאנו בשו"ת מהר"ם בר ברוך סי' ס"ו בשם ר"ח, שמגילה יש לה כל דין ספר תורה, גם למנין השורות – שצריך לכתבה עכ"פ מ"ב שורות. אכן למעשה מנהג ומסורת רבותינו בידינו, שאין מדקדקים בזה. אמנם ראיתי בכמה בתי בנסיות בעיה"ק ירושלם שהקפידו שהבעל קורא יקרא מתוך מגילה כזו שנכתבה ארבעים ושנים שורות¹³.

9. ראה קול יעקב הנ"ל בשם כמה פוסקים, שזו שאמרו שדיני מגילה כדיני ס"ת, לא אמרוהו אלא בדברים שבס"ת פסול אף בדיעבד, אבל בדברים שכשרים בס"ת בדיעבד, כשרים במגילת אסתר אף לכתחילה.

10. יו"ד הנ"ל.

11. עיין ש"ע יו"ד סי' רע"ג סעיף ה', וט"ז סי' ער"ב סק"ד.

12. לשכת הסופר כ"ח ד'.

13. ראה בספר דעת סופר סימן קכ"ז שנשאל ע"י מו"ה מרדכי וובר ראש הקהל דפרשבורג אודות המגילת אסתר שהייתה בקהילת פרשבורג "ואומרינן שהיא מגילת החת"ס זצ"ל שעשרת בני המן כתובים באמצע הדף ולפניהם ולאחריהם שורות סך הכל מ"ב שורות כתובים ומע"כ שי' בשאלתו להודיעו אם אמת הדבר שמגילה זו נכתבה עפ"י הוראת החת"ס זצ"ל ע"ז אגיד שבמגילה זאת קראו בשיעור-שטובען מימות ק"ז החת"ס זצ"ל ואילך כ"ז שהתפלל בשיעור-שטובען והי' המגילה מונחת שם סגורה בשולחן, והמגילה היתה ברשותה של ישיבתנו הרמה או שהחת"ס זצ"ל נתנה בהשאלה, כי אבותי הק'

וראיתי גם בשו"ת זכר יהוסף חאו"ח סימן רמ"ו בשם ספר התרומה: "שצריך לכתוב מ"ח שורות כס"ת ובמסכת סופרים ראיתי שצריך מ"ב שורות וכו' ומיהו נראה שאין להקפיד אמגילה במנין השורות כלל, והובא בתשובה מאהבה ח"ב סי' תרצ"א סעיף ג' והביא מהרמב"ם פ"ז מהס"ת הלכה י' דמנין השיטין בס"ת לא פחות ממ"ח, אבל מנין השיטין שבכל דף שבמגילה לא מצאתי, ובבית אפרים חאו"ח סי' ע' הביא משו"ת מהר"ם ב"ב הקטנים סי' ס"ו כי ר"ח כתב שמגילה יש לה כל דין ס"ת למנין שיטין מ"ח או ס' כו' ואף דאנן לא קיי"ל הכי כדכתב התשב"ץ קטן וכל בו בשם תשובת מוהר"ם וכו', ועכ"פ גם בס"ת יש מנהגים שונים וכמו שהביא במשנת אברהם, ולמ"א ולבוש כי סגי במגילה בשירטוט שיטה ראשונה שהסופרים בקיאים ליישר אח"כ, ואף שבשו"ת חכ"צ סי' צ"ז כתב הלכה למעשה דמגילה צריכה שירטוט בכל השורות, אבל על מנין השיטין במגילה לא ראינו לאחד מהמדקקים במצות שישגיחו".

במגילה זו הנכתבת בתבנית ספר תורה אנו נקלעים לבעיה הלכתית שעובי ורוחב הכתב של "שורת מפלת עשרת בני המן" צריך להיות פי ארבעה (בקירוב) לעובי הכתב הרגיל¹⁴ שלכאורה חובה לעשות את העמוד של שירת מפלת בני המן ברוחב פי ארבעה משאר עמודי המגילה שהרי הלכה בידוע

מעולם נהגו לשמוע מקרא מגילה בביהמ"ד של הישיבה ועמדו על הבימה בשעת קריאתה מצד ימין והגבאי מצד שמאל מזה נראה שהמגילה היתה שייכת לאבותי הק' זיע"א ומי יתן שאזכה לקרות מתוך מגילה זאת בעה"ת".

ובהמשך דבריו הוסיף וכתב: "כמדומני שבביהכנ"ס הגדולה קראה במגילה כמו שנהגו עלמא בדף מיוחד וכן בשאר בתי כנסיות, רק לביהמ"ד הישנה בלבד הי' המגילה כפי דעת החת"ם ז"ל".

וכן הובא ב'מנהגי החתם סופר החדש' בהוספות לפרק ט' או' ז' עמו' קט"ו שמגילתו של החת"ס נכתב עשרת בני המן באמצע עמוד ולפניהם ולאחריהם כמה שורות. וכן מגילתו של רבי דוד דייטש בעל גורן דוד היה נכתב כך, ואמר שכך קיבל מרבו החת"ס. "צוין שגם הגאון בעל הערוך לנר בספרו שו"ת בנין ציון החדשות סימן ט' קרא במגילת אסתר דוגמת מגילת אסתר של החת"ס וכה הם דבריו: "אמנם כבר כ' הגר"א ז"ל (סי' תרצ"א) שאין קפידא רק לכתוב איש בתחלת השיטה ואת בסוף השיטה. ועשרת ג"כ לבסוף בסוף השיטה אבל שלא יהי' כתוב מלפניו ומלאחריו באותו דף בזה אין קפידא שלזה לא כווננו הירושלמי ומסכת סופרים וכן נהגתי גם אנכי בכתיבת המגילה".

14. במידה וכותבים את שירת מפלת עשרת בני המן בעמוד מיוחד. כמנהג רוב ישראל שבזמנינו.

שבשירת מפלת בני המן יש להניח חלק כפלים מהכתב. ראה רש"י מגילה דף ט"ז ע"ב בד"ה אריח שיש להניח חלק כפלים מהכתב.

וראה גם שו"ע או"ח סימן תרצ"א סעיף ג' שאם לא הניח חלק — פסולה אפילו בדיעבד. וראה גם אשל אברהם סי' תרצ"א. ואמרי שפר כלל כ"ב אות ב'. ועכ"פ יזהר לדקדק להרחיק שיעור תשע אותיות בין שמות בני המן לבי תיבות "ואת". ראה שו"ת אור לציון ח"א או"ח סימן מ"ז. וע"ע שו"ת מנחת יצחק ח"ג סימן נ"ה וח"ז סימן מ"ט שמבואר בדבריו שצודקים הסופרים שאין מניחים חלק כפליים מן הכתב.

ומצאתי בשו"ת שבט סופר או"ח סימן כ"ז שהורה להלכה לסופר שכתב עשרת בני המן באותיות גדולות והמשיך 'פרשנדתא' עד 'ואת' ולא הניח חלק רק כמו בין שאר תיבות, והכשיר לקרות בו, מאחר שכבר נכתב כן ומקרי דיעבד כמו שכתב בגינת וורדים שכתובה מקרי דיעבד, וסמך עצמו על הרמב"ם וטור יו"ד רע"ה בצורת שירת והאזינו דאין לפסול בהם מה שלא נזכר בגמ'.

גם בנו בשו"ת דעת סופר סימן קכ"ו האריך למעניתו להעמיד דברי אביו ולעשות סגוריא לדב"ק.

וראה גם בשו"ת משיב דברים סימן קס"ט שדן בנידון, והביא גם מספר מאיר עיני סופרים סימן ט"ו אות ז' שכ' בשם שנות חיים סי' נ"ב שאם לא הניח חלק בין כתב לכתב פסולה ואין לקרות בה לכתחילה, אבל אם כבר קראו בה יצא, וגם אם אין מגילה אחרת מותר לקרות בה לכתחילה.

שו"ר בשו"ת סת"ם להג"ש קלוגר סי' נ"ב שכתב שאם אין רווח, כשר, ואין בזה שאלה כלל.

בתיבת 'שירת מפלת בני המן' במגילה של כ"ב שיטין

בשו"ת שבט הלוי ח"ד סימן קל"ו: ומה ששאל לענין בתיבת מגילה, דאין ינהוג בתיבת עשרת בני המן במגילה של כ"ב שיטין, כי במגילה של כ"א שיטין יוצא לפי המציאות שכותבים הכתב יותר כפול וכותבים שיטה אחת ומניחים ריק שיטה אחת ויוצא שמול פני השורה האחרונה של כל עמוד (משאר עמודי המגילה) מתחיל 'ויזתא' ו'עשרת' אבל בנידון דידן יוצא שהשורה האחרונה מעמוד זה הוא נגד השורה הכ"א מכל עמודי המגילה, ולפ"ז יצא שהשורה הכ"ב פנוי לגמרי אלא שהוא"ו של ויזתא וירך העין של עשרת יורד לשורה הזאת, ושאלתו להיות דמבואר בפוסקים דשורה פנויה בלי כתב נקראת פתוחה לדעת הרמב"ם וממילא יש לחשוש כאן לענינינו משום חשש פרשה

במקום שאין פרשה עיין יו"ד סי' ער"ה, או דילמא כיון דהכתב הוא כפול בעמוד הזה גם שיעור מקום ריק לפסול יהי' שיעורו כפול, וגם אולי כיון שנכנס קצת מהאותיות לחלל השורה אינו נקרא חלל ריק.

ומסקנת דבריו דלכתחילה אין לעשות כן. ומה שנכנס הוא"ו דיוזתא, וירך העין אינו מציל מחשש זה, דממנ"פ אם לא נחשב כתוב בשורה הזאת א"כ הוא פתוחה לדעת הרמב"ם והרא"ש סתומה, ואם נחשב כתוב בהשורה עי"ז א"כ היא סתומה לכ"ע כיון שיש ריוח יותר מט"ו אותיות ביניהם, ודוחק לומר כיון שלמעלה בעמוד של כתיבת עשרת בני המן עצמן יש צורה הזאת שכתב בתחילת השורה וכתב בסוף השורה וכך צורת כתיבתה כן יהי' גם בשורה הזאת בנ"ד דרב ההבדל ביניהם.

אמנם להלכה כיון דהאי דינא דפרשה במקום שאין פרשה אינו מפורש ממש בדיני מגילה אלא שנלמוד מהא דמבואר סי' תרצ"א בשם הג"ה מיי' דאם עשה פתוחות במקום סתומות במגילה דפסול וא"כ הה"ד שעשה פרשה במקום שאין פרשה, ומג"א כ' בשם תשובת מהר"ם מינץ סי' י"ב שכשר בשעת הדחק כשעשה פתוחה במקום סתומה, ועיקר הטעם כמש"כ תרוה"ד בפסקים סי' כ"ג ובא"ר סי' תרצ"א שם, דדיעבד אין אנו מדמין מגילה לס"ת רק לכתחילה, ומה"ט מכשירים נקראו או נטשטשו אותיות, ועוד הרבה ענינים, א"כ פשוט דגם פרשה במקום שאין פרשה אין לפסול בשעת הדחק, ומותר לקרא אפי' בברכה כמש"כ האחרונים לענין שינוי בין פתוחה לסתומה, וא"כ בנ"ד דיש לצדד דאינו בגדר הפסק פרשה כלל כנ"ל, עכ"פ אין למחות בסופרים העושים כן¹⁵.

מגילת אסתר עפ"י מסכת סופרים

בספר גינת וורדים ח"א או"ח כלל ד' סימן י"ב העלה פירוש נפלא ומחודש בדברי המסכת סופרים ושרטט תבנית מגילת אסתר של שש שורות עפ"י המבואר בגירסא דידן שבמסכת סופרים והוא בתמונה זו (ראה תצלום ו' בעמוד הבא).

15. ראה בשו"ת בית אבי ח"ג סימן נ"א אודות מגילה שיש בה ריווח בין השורות הרי יש כאן הפסק ומתחיל בזה פרשה חדשה, ומהיכי תיתי להכשירה. ומסיק שאין מיחוש בכך כי כן דרך כתיבת מגילת אסתר.

איש	ואת פרשנדתא	ואת	יצויין כי בחיפוש ובבדיקת
דלפון	ואת אספתא	ואת	מגילות רבות מתקופות שונות לא
פורתא	ואת אדלייא	ואת	מצאנו שום מגילה ששירת מפלת בני
ארידתא	ואת פרמשתא	ואת	המן נכתבה בשית שיטין כתבנית
אריסי	ואת ארידי	ואת	שהובאה בגינת וורדים, כמו"כ הרבה
ויזתא	עשרת	ואת	פוסקים לא הביאו כלל את דבריו
			וציור תמונת שירת מפלת בני המן
			המובא בספרו.

תצלום ו. פירוש בעל הגינת וורדים במס' סופרים

אכן חכם אדם בדורינו הל"ה

בספר קדשי המזבח¹⁶ עמוד קכ"ב,

שכיוון מדעתו מעין ודומה להגינת וורדים, ופירש דברי המסכת סופרים לבאר הקושיות שנתקשו בו ושירסט תבנית מגילת אסתר של שש שורות עפ"י המבואר במסכת סופרים לפי הגירסא שלנו "שית שיטין"¹⁷ וכה הם דבריו:

במסכת סופרים פרק י"ג הלכה ו' "אמר ר' יוסי בר אבין בכתבן [פי' כשהוא כותבן] צריך שיהא איש בראש הדף ואת בסופה, בששה שיטין, עשרת

16. להגאון רבי מנחם זאב קליין זצ"ל רב ואב"ד כפר גדעון.

17. יצויין שבשו"ת חתם סופר או"ח סימן קפ"ט תיקן הגירסא במסכת סופרים וכתב במס' סופרים פי"ג הלכה וי"ו כתב וז"ל: "איש בראש דפא ואת בסופו ביו"ד שטין עשרת בסוף דפא..." וכוונת מס' סופרים הוא כך, כותבין איש בראש שיטה ואת בסוף שיטה בעשרה שיטות, ובשיטה י"א לא כותבין את בסוף שיטה אלא עשרת בסוף שיטה, ויזתא בראש ועשרת בסוף, וכן הגיה הבית אפרים חאו"ח סי' ע' וכתב שהיא הגהה קרובה שהיה כתוב י' וטעו וסברו שהוא ו' וכתבו שית שיטין. ובספר שערי אמת וחמדת אריה על ה' מגילה סי' תרצ"א פרק י"ב סעיף ג' דף מ"ח טור ג' תמה על החת"ס בהגהה זו, דא"כ לפי"ז הכוונה של מס' סופרים ואת בסופה היינו בסוף שיטה דהרי קאמר בעשר שיטין והרי הוא י"א שיטין.

וראה בשו"ת גליא מסכת דף פ"ב חידושו של הגר"ד מנוברדוק שמה שאמרו בירושלמי "איש בריש דפא" אין הכוונה כלל על המלה "איש" ("חמש מאות איש"), אלא על שמו של כל איש ואיש מעשרת בני המן. רוצה לומר: פרשנדתא, דלפון וכו' בראשי השורות, אחד על גבי חבירו, וכן "ואת" וכו' עד "עשרת" בסופי השורות (וקצת ראייה לדבר מהפיטן: "איש בשלש אמות, והרביעית אויר מגולה", ובודאי כונתו בתיבת איש על עשרת בני המן). מתוך כך הוא מפקפק על כל "סדר כתיבות שלנו" שמכניסים את המלה "איש" וכן את "ואת" הראשון לתוך השורה של עשרת בני המן. מכל מקום לפי שיטה זו הרי ששירת מפלת עשרת בני המן נכתבת בעשר שורות בלבד. ולא באחת עשרה כפי הנהוג.

בסוף דפא שחיץ, תנין, שמנוהון, כהדין סקוטראק נטריו, כדי שיפלו ולא תהא להם תקומה".

פירוש: שיהא מלת 'איש' בראש הדף אבל בשורה הראשונה אינו כותב עוד אלא מלת 'ואת' בסוף הדף ואחרי כן כותב עוד 'פרשנרתא' בראש הדף ומניח לבנה חלק וכותב מלת 'ואת' ומניח חלק וכותב 'דלפון' ומניח חלק וכותב מלת 'ואת' בסוף השיטה וכן עושה כדרך הזה בכל שיטה עד שמגיע וגמר כל השמות תהי' מלת 'עשרת' בסוף השיטה ותהי' גם בסוף הדף. ונמצא שמכל עשרת בני המן תהיינה שש שיטות עם מלת איש שבראש השיטה ומלת ואת שבסוף השיטה. ותהא צורת השיטות כצורת אריח על גבי אריח ולבנה על גבי לבנה אבל בכל שורה תהיינה ארבעה טורים מלמעלה למטה.

היינו שמניחין כתרין (כשני) סקיטראק

נטריון (טורות נוטריון) ולא תהיינה	1 איש	ואת
משולבות השורות אחת באחת כצורת	2 פרשנרתא	ואת דלפון
שירת הים אלא מלה תחת מלה	3 אספתא	ואת פורתא
שתחתיה כדי שלא תהי' תקומה להם	4 אדליא	ואת ארידתא
ולא יהיו אחוזים זה בזה אלא בלי	5 פרמשתא	ואת אריסי
אחיזה שיפלו ולא תהי' להם תקומה.	6 ארידי	ואת ויזתא עשרת

תצלום ז'. פירוש בעל קדשי המזבח במס' סופרים

והיינו בד' טורים (ראה תצלום ז').

אוצרות התורה
אוצרות השות

כתיבת שמות בני המן במידה שווה ומדויקת

יש מדקדקים שכתובת שמות "עשרת בני המן" תהא באופן שיכתב אחד על גבי חבירו במידה שווה ומדויקת, שלא יהא שם אחד בולט מחבירו כלל. וסמוכין לדבר מדברי הירושלמי הנ"ל: "ונחיץ כהדין קנטירא", ופירושו כפי שהובא בב"י סי' תרצ"א: "שוה מב' צדדין כמו בנין השוה שמשליכין משקולת הבנאין מראשה לסופה והיא שוה, כך כל תיבות של שמות "עשרת בני המן" הם זה על גב זה בלי שום בליטה".

אמנם רבים מהסופרים נוהגים להקל בזה (שים לב לשמות בני המן שבתצלומי המגילות יש מהם שמות בני המן נכתבו באופן שתחילתם וסופם מסתיימים בשווה ובאחידות. ויש מהם שנכתבים כעין נכנס ויוצא.

רצ

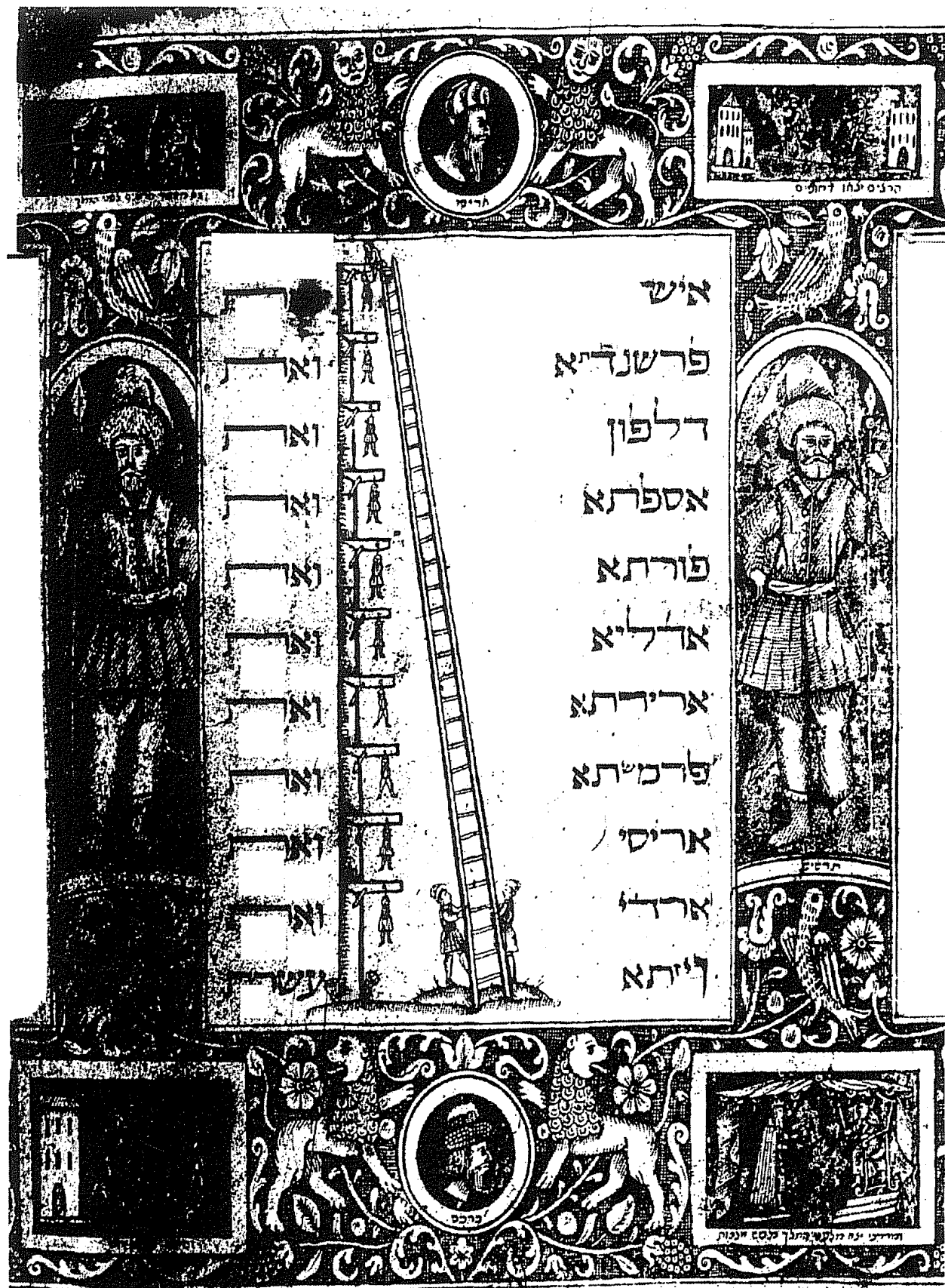
מועדים

סימן י'

לשמחה

וראה גם בשו"ת סת"ם להגר"ש קלוגר סימן נ"ב שמבואר בדבריו "ששירת מפלת עשרת בני המן" הרי שאין צריך לדקדק שיסתיימו בשווה אלא רק בתחילתן בצד החיצון ידקדק שיתחילו בשווה. וראה עוד בזה בקובץ פרי תמרים ח"א עמוד פ"ב.

מגילה מאיטליה מלפני כ-400 שנה, נסתפקו המוסקים בדבר עשיית ציורים ופיתוחים במגילה, ראה בשו"ת זרע אמת ח"א סימן ק' שכך נהגו במקומו אך דבריו הם בציורים שמסביב לעמודי המגילה ולא בתוכה, וראה בא"ר סי' תרצ"א סק"ז שכתב דאין נכון לעשות כן לכתחילה, דבענין כמו בס"ת, אכן נציין שמתוך החיפוש בין בתרי המגילות הישנות ראינו עשרות מגילות שבתוכם מצויים ציורים ופיתוחים הקשורים לסיפור המגילה

סימן י"א

קריאת עשרת בני המן בנשימה אחת

במסכת מגילה דף ט"ז ע"ב אמר רב אדא דמן יפו, עשרת בני המן ועשרת צריך למימרינהו בנשימה אחת מ"ט כולו בהדי הדדי נפקו נשמתייהו, וכן נפסקה הלכה בשו"ע סימן תר"צ סעיף ט"ו: "צריך לומר עשרת בני המן ועשרת בנשימה אחת, להודיע שכולם נהרגו ונתלו כאחד".

לכלול גם 'חמש מאות איש' בנשימה אחת

בתקופת הראשונים הוסיפו להתחיל ולומר בנשימה אחת מתיבות "חמש מאות איש" וכו' עד "עשרת", מפני שעשרת בני המן היו "שרי חמשים" על אותם חמש מאות איש. כן כתב האורחות חיים הלכות מגילה אות י"ח, שיש אומרים שצריך לומר עם עשרת בני המן תיבת "איש" שלפניהם ועשרת, הכל בנשימה אחת, ע"ש. וכן כתב רבי דוד אבודרהם סדר תפלת פורים, דף כ"ו ע"א שכן מנהג העולם. והמהרי"ל הלכות פורים אות י"ג, עמוד תכ"ח כתב בשם הרוקח, שצריך לומר תיבות 'חמש מאות איש' בנשימה אחת עם שמות עשרת בני המן, משום דעשרת בני המן היו שרי חמשים על אותם חמש מאות איש, ע"ש. ובהגהות מיימוני פרק ב' מהלכות מגילה אות א' הביא המנהג לומר בנשימה אחת עם עשרת בני המן תיבות חמש מאות איש, וכתב על זה, ופלא הוא, שהרי הספר אומר הטעם משום דכולהו בהדי הדדי נפקי נשמתייהו, וזה לא היה אלא בעשרת בני המן, וחמש מאות איש לא שייכי בהאי טעמא, ע"ש.

נציין לדברי המשנה ברורה בס"ק נ"ד: "ומי שיש לו נשימה קצרה, ישער שאם יתחיל מן חמש מאות איש לא יוכל לומר כל עשרת בני המן בנשימה אחת, טוב יותר שיתחיל מן ואת פרשנדתא וכו' כי זהו דינא דגמ', אבל חמש מאות איש הוא מנהג בעלמא". וכ"כ גם בכף החיים סימן תר"צ סקצ"ה.

אם כל אחד ואחד חוזר לקרוא עשרת בני המן

הנה המנהג בזמנינו לקרות כל הקהל עשרת בני המן כל אחד בעצמו, ובאמת מנהג זה לא נזכר בשום מקום – וכן בזמן השו"ע לא נהגו בכך

וכמבואר מדברי הרמ"א בסי' תר"צ סט"ז שכ' (בשם הגהות מיימוני) שנוהגין במדינות אלו לומר אלו ד' פסוקים של גאולה בקול רם דהיינו 'איש יהודי', 'ומרדכי יצא', 'ליהודים היתה אורה', 'כי מרדכי היהודי וגו', והחזן חוזר וקורא אותן, ובאמת כבר תמה הח"א ע"ז שנהגו שאומרים כל הקהל עשרת בני המן וכתב שהוא מנהג לא נכון אלא הש"ץ יאמרם לבד והקהל ישמעו כמו כל המגילה, והביא דבריו המשנה ברורה בסי' תר"צ ס"ק נ"ב.

והנה הגאון הרגאצ'ובי בספרו בצפנת פענח ח"ג בהשמטות להלכות גירושין, אהא דנהגו כל הציבור לקרות עשרת בני המן בעצמם קודם הקורא (ד"ז לא הזכירו הפוסקים), מטעמא דבעינן למימר עשרת בני המן בנשימה אחת, ואין הקורא יכול להוציאם בזה, ויעויין בבית הלוי סוף עניני חנוכה (הנדפס בביה"ל על התורה) שכתב כעין זה, דאין כהן יכול לצאת בברכת כהנים מחבירו ע"י שומע כעונה, משום דבעינן קול רם, עיי"ש. ועיין בחזו"א חאו"ח סי' כ"ט אות ג' מש"כ בזה¹.

ומצאנו בספר חדוות השם (פורים) סימן י"ד לבאר סברת מחלוקת האחרונים אם הקהל צריך לחזור ולקרוא "עשרת בני המן" דהנה יש לחקור בהא דצריך לומר עשרת בני המן בנשימה אחת. האם הקפידא הוא לאומרם בנשימה אחת. או הקפידא הוא שלא להפסיק בנשימה. פי' האם הקפידא הוא באופן חיובי, דמשום שנתלו כאחת צריך לאומרם בנשימה אחת, או עיקר

1. בספר מאורות נתן (להג"ר יצחק נתן קופרשטוק שליט"א) פורים — קריאת המגילה סימן כ"ג כתב עלה, ויש להעיר מנ"ל חידוש זה שצריך להוציא את השומעים את הנשימה אחת, ומדברי הרמב"ם לא משמע כן שכ' וז"ל: וצריך "הקורא" לקרות עשרת בני המן בנשימה אחת כדי להודיע לכל העם שכולם נהרגו כאחד. מבואר שהוא רק לסימנא כדי להודיע לכל העם אבל א"צ להוציא את השומעים הנשימה אחת. גם בספר חדוות השם (להג"ר שמואל גרינברגר שליט"א מונסי נ"י) בסימן י"ד, הביא ליישב המנהג הקדום שרק הבעל קורא לבדו היה קורא את שירת מפלת עשרת בני המן ויש לבאר סברתם, עפ"מ ש"כ בקה"י למס' פסחים סי' מ' בשם תשובת הר"ן וז"ל: דהא כל שומע הוא אצלו בעל פה ושלא מתוך הכתב, שאפילו הקורא קורא מתוך הכתב מ"מ אצל השומע הוא שמיעה בע"פ, וע"כ משום דדין מתוך הכתב לא נאמר אלא על היוצא בקריאה אבל היוצא בשמיעה א"צ מתוך הכתב וכו' עכ"ל. (וכ"כ הב"ח והמהרי"ל לענין המנהג לפשוט המגילה כאיגרת דלא נאמר כן רק להקורא בלבד ולא על השומע. והובא במ"ב ס"ק נ"ה).

וכן י"ל לענין הדין של נשימה אחת, דלא נאמר אלא על היוצא בקריאה אבל היוצא בשמיעה א"צ נשימה אחת. ויובן היטב דברי ר"ח הנ"ל, דרק על הקורא נאמר הדין של נשימה אחת.

הקפידא הוא רק באופן שלילי, דהיינו דכיון שנתלו כאחת מש"ה אין להפסיק ביניהם בנשימה.

ודעת הגאון הרוגצ'ובי ז"ל נראה דנקט דהקפידא הוא באופן חיובי, ולכן בתב דא"א לצאת דין זה של נשימה אחת ע"י שמיעה רק צריכים השומעים בעצמם לקיים דין זה כנ"ל. משא"כ החולקין על המנהג י"ל דס"ל כאידך צד, דעיקר הקפידא הוא רק שלא להפסיק בינתיים ולכן א"צ השומעים לומר בעצמם י' בני המן בנשימה אחת, דאע"פ דלא מועיל הדין שומע כעונה ליתן להם הדין של נשימה אחת, מ"מ גם ההיפוך לא הי', דעכ"פ לא הי' אצלם אמירה בהפסק, דמה שהם הפסיקו באמצע שמיעתם בנשימות הרבה אי"ז הפסק כלל ולא מעלה ולא מוריד.

וראה בסה"ק יסוד ושורש העבודה שכ' טעם אחר בזה שיש להזהר לקרות עשרת בני המן בעצמו, כי מן הנמנע הוא להיות שומע מפי הקורא לגודל מהירות הקורא לקראן בנשימה אחת עי"ש.

בספר קצות השולחן בהוספות שבסוף ח"ג (מהדורת תשל"ט) מבאר הטעם שכל אחד חוזר וקורא 'עשרת בני המן' וכותב "דכירנא כד הוינא טליא בעיה"ק חברון ת"ו כשהציבור היו אומרים עשרת בני המן לפני הבעל קורא, היו התינוקות מכים, ויש לומר דמשום זה זכו עשרת בני המן שהציבור יקרא אותם תחילה כדי שיוכלו לספוג המכות" וכו'. (וראה עוד בזה סימן י"ב הערה 11)

עצה שישמעו הציבור היטב את עשרת בני המן

בספר מאורות נתן הנ"ל עמוד ק"ט העלה בזה עצה שישמעו מפי הקורא ולא יחסרו אפי' תיבה אחת, דלפי מה שנהגו בזמנינו שכל הקהל אומרים עשרת בני המן בעצמם בקול רם, א"כ נכון הדבר שגם הש"ץ יאמר ביחד עם הקהל בנשימה אחת — ואח"כ יחזור ויקרא אותו בנחת [ולא יחוש אם יפסיק ביניהם], דאם הוא קורא במהירות בנשימה אחת שפיר יש לחוש דלא ישמעו קריאת כל תיבה, ובפרט הנשים בודאי יחסרו כמה תיבות, ודעת הרבה פוסקים שאם חיסר אפי' תיבה אחת מהמגילה לא יצא ידי חובתו, כמ"ש הרשב"א בתשובה סי' תס"ז וש"ר, וכן הסכימו לדינא הפר"ח והפמ"ג והגר"א וכ"כ המ"ב בס"ק ד' שדעת רוב הפוסקים שאפילו אם חיסר רק תיבה אחת לא יצא עיי"ש, ולכן שפיר יש לו לעשות העצה לחזור ולקרות בנחת כדי להוציא לנשים וקטנים.

ועוד יש לעשות כן גם מטעם אחר, דאם קורא במהירות בנשימה אחת קורא כל תיבות של "ואת" בעל פה, וכבר הזהיר ע"ז בכף החיים בשם ספר בן איש חי, והכף החיים הוסיף עוד שגם צריך לזהר לקרות כל שם בן המן בתיבת "ואת שלו" ולא של אחר, וא"כ ממה נפשך לא ירוויח כלל כיון שקוראם על פה יצא רק בדיעבד וכמבואר בב"י סי' תר"צ בד"ה וזה עיי"ש, וא"כ ממילא שפיר עדיף טפי לעשות העצה הנ"ל שכתבנו כדי שישמעו היטב הנשים והתינוקות דאם יחסר אפי' אות אחת אפי' בדיעבד לא יצא.

בדיעבד אם לא קראו עשרת בני המן בנשימה אחת

כתבו התוספות מגילה דף ט"ז ע"ב דבדיעבד אם לא אמר עשרת בני המן בנשימה אחת יצא, ע"ש. וכן כתב רבי דוד אבודרהם (שם).

והראבי"ה חלק ב' סוף סימן תקמ"ב, עמוד ר"מ כתב: "ולאו למימר דוקא בדיעבד יצא, אלא הכי פירושא, אם הם בנפיחה אחת יצא, ואם לאו אין כאן מצוה מן המובחר", ע"כ. אולם הראבי"ה עצמו בסימן תקס"ד עמוד רפ"ה כתב: "ומספקא לי אי למצוה אי לעכב ולהחזיר", ע"כ. והובא בהגהות מיימוני פרק ב' מהלכות מגילה אות פ'. ובספר ליקוטים מהלכות אמרכל הלכות פורים כתב: "ומהר"ם והרוקח כתבו, שאין עיכוב בנשימה שבין הפסוקים "כי אם בעשרת בני המן..." ע"כ. והמהרי"ל (שם) כתב: "מעשה במגנצא פעם אחת שהפסיק הקורא שלא הספיק לומר שמות הרשעים בנשימה אחת, והצריכוהו חכמי העיר לחזור לראש המגילה, וזה היה טורח ציבור בחנם, דהיה די לו לחזור לחמש מאות איש", ע"כ².

אולם הרמ"א בדרכי משה ובהגה (שם) כתב בשם מהרי"ל, שבדיעבד אם הפסיק ביניהם יצא. ובשיירי כנסת הגדולה הגהות בית יוסף סק"ט העיר, שבספר מהרי"ל מבואר שחזור לחמש מאות איש, והניח בצ"ע, ע"ש. ובאמת שיש ליישב ולומר דכוונת הרמ"א אחר שסיים קריאת המגילה, דבכהאי גוונא יצא, ואינו צריך לחזור ולקרוא את המגילה, אבל בעודנו נמצא בקריאת המגילה אחר עשרת בני המן, ורואה שלא קראם בנשימה אחת, צריך לחזור ולקוראם בנשימה אחת, דבכהאי גוונא לא חשיב דיעבד, אלא לכתחלה, ודו"ק. ובשיירי

2. אפשר שמה שהורו חכמי העיר שיחזור כבר היה לאחר סיום קריאת המגילה. או אפשר שכיון שעשו הפסק בדיבור במו"מ של הלכה מש"ה חזרו והתחילו מתחילת המגילה.

כנסת הגדולה כתב לתלות הדבר במחלוקת הפוסקים אם לשון "צריך" הוא לכתחלה, או לעיכובא. ע"ש.

אם מועיל שיחזור ויקרא בנשימה אחת

בספר אליה רבה כתב שאם בדיעבד הפסיק בנשימה בקריאת עשרת בני המן — טוב לחזור ולהתחיל מחמש מאות איש.

וראיתי בספר חרוות השם שהקשה בשם חכם אחד, דמה יועיל בזה שיחזור ויקרא שנית בנשימה אחת, והלא כבר יצא יד"ח הקריאה בדיעבד, וכיון שיצא עכ"פ בדיעבד כבר נפטר מחיובו, ומה יועיל בזה שיקרא שנית באופן מהודר בנשימה אחת, והוא כעושה וחוזר ועושה.

וכע"ז מפורסם בשם הגר"ח ז"ל להורות, במי שיש לו ב' אתרוגים, אחד הוא מהודר אבל יש בו ספק פסול, והשני הוא כשר בודאי אבל אינו מהודר, דמקודם יקח המהודר דבזה אפשר שיקיים המצוה באופן מהודר, ואח"כ יקח גם השני שהוא ודאי כשר כדי שיקיים המצוה בודאי עכ"פ שלא בהידור. ולפי דרך זה אפשר שיקיים המצוה גם בהידור.

משא"כ אם יקח מקודם אתרוג הכשר בודאי שאינו מהודר, תו לא יועיל במה שיקח אח"כ המהודר, דכיון שכבר יצא המצוה בודאי הרי כבר קיים חיובו, ומה יוסיף עוד במה שאח"כ יקח גם המהודר, הלא כבר קיים חיובו שלא באופן מהודר. וכן הדבר הנ"ל.

ומתוך בספר חרוות השם דיש לחלק בפשטות דרך בלקיחת אתרוג שייך סברא דלעיל, דמיד שלקח האתרוג שאינו מהודר הרי תיכף יצא המצוה שלא באופן המובחר ותו לא יועיל לקיחת אתרוג השני שהרי כבר נגמר וקיים המצוה, משא"כ בקריאת מגילה שכ"ז שלא גמר לקרותה הרי עדיין עומד באמצע קיום המצוה ולא נפטר מהחוב רק כשסיים כל המגילה, בודאי יכול לתקן ע"י שיחזור לקרותה בנשימה אחת, ואף דכבר קרא שלא בנשימה אחת, מ"מ בזה שחזור לקרותה בנשימה א' נמצא דבעת גמר המעשה הרי יש לו קריאת המגילה באופן המובחר.

קריאת עשרת בני המן מתוך הכתב

בספר 'כף החיים' אות צ"ז כתב שיש להזהר כשקורא במהירות שמות עשרת בני המן, שיתבונן במגילה ויקרא כל התיבות מתוכה, (דהיינו גם תיבות "ואת" שמשמאל, ושמותיהם של עשרת בני המן שמימין). כי יש טועים מחמת המהירות של נשימה אחת לקרות כל תיבות של 'ואת' הנזכר בע"פ, לכן צריך

להשים לב על זאת להזהר והביא כן בשם בן איש חי אות ט', וגם צריך להזהר לקרות כל שם בן המן בתיבת ואת שלו ולא של אחר, עכ"ל הכף החיים, (הבאנו דבריו לעיל).

ורבני זמנינו הסתפקו בבעל קורא שאינו מסוגל לקרוא עשרת בני המן גם בנשימה אחת וגם מתוך הכתב. מה עדיף, שיקרא עשרת בני המן שלא בנשימה אחת אבל מתוך הכתב, או דלמא דעדיף שיקרא עשרת בני המן בנשימה אחת ולא מתוך הכתב. דהלל הלכה זו שיש לקרוא עשרת בני המן בנשימה אחת אינו אלא לכתחילה כמבואר סי' תר"צ סט"ו, ודין קריאה מתוך הכתב ומקצת קורא בע"פ ג"כ אינו אלא לכתחילה כדאיתא בסי' תר"צ ס"ג, ועתה הספק איזה מהן עדיף או שיקרא בנשימה אחת שלא מן הכתב, או שלא יקפיד על נשימה אחת ויקרא הכל מתוך הכתב.

וראיתי בספר ברכת רפאל, פורים (הנ"ל) שכתב לצדד דעדיף לקרות בנשימה אחת ובע"פ, דהא כשקוראה בע"פ לכו"ע יצא, משא"כ כשקוראה שלא בנשימה אחת מספק"ל לראבי"ה אי יצא, ובמהרי"ל משמע שיש לחזור ולקרות בנשימה אחת, וכמש"נ וצ"ע.

והביא מהגרי"ש אלישיב שליט"א, שהורה דעדיף טפי שיקרא מתוך הכתב ולא יקפיד על נשימה אחת, משום דלהלכה פסקינן דנשימה אחת לא הוי לעיכובא, ולא חיישינן לספיקו של הראב"י לחזור ולקרות, וכיון דדין דמתוך הכתב הוי בקריאה גופא, לכן יש להקפיד ע"ז יותר, עכ"ד.

ולעניות דעתי אפשר דירא שמים יוצא ידי שניהם שפעם אחת יקרא בנשימה אחת אף שלא מתוך הכתב ופעם אחרת יקרא מתוך הכתב שלא בנשימה אחת.³

דיקדוק בקריאת שמו של 'ויזתא'

במסכת מגילה דף ט"ז ע"ב מובא מימרא דר' יוחנן דאמר וי"ו דויזתא צריך למימתחה בזקיפה, מ"ט דכולהו בחדא זקיפא איזודקיפו⁴, יעו"ש. [ויש

3. ואין לומר דחדא מבטלה לחברתה כמו מש"כ לעיל (סימן ז') בענין קריאת פרשת זכור בסגול או בציירי די"א שאם יקרא שניהם חדא מבטלה לחברתה. דשאני הכא שאומר פעמיים בנוסח אחד ובסגנון אחד אלא שפ"א מפסיק בנשימה ופעם אחרת קורא בעל פה.

4. הרב ראש יוסף טרח ליישב משאז"ל דיצא נשמתם בבת אחת ואזדקיפו בזקיפה אחת דכיון דאזדקיפו בזקיפה אחת איך יתכן דיצא נשמתן בבת אחת. והשיגו עליו דלק"מ דמקרא מלא הוא דכתחילה הרגום ואח"כ תלאום ביום השני, וכ"כ רש"י בהדיא בפי'

מחלוקת הראשונים בזה, יש מפרשים מותח בכתיבה וי"א בקריאתה כמבואר ברא"ש ור"ן וארחות חיים, והרמ"א בסי' תרצ"א הביא שני הפירושים] אולם הרמב"ם באמת לא הזכיר כלל את מימרא דר"י דוי"ו דויזתא צריך למימתחיה בזקיפה, וכבר עמד ע"ז הרב המגיד וכתב דאולי יש לו פי' אחר בזה, אמנם בשו"ע בסימן תרצ"א ס"ד הביא ג"כ הדין שצריך להאריך בוי"ו דויזתא. ובספר נטעי גביראל (פורים תש"ס) עמו' רס"ה הערה י"א שהביא מספר התדיד [?] עמוד ר"ט שכתב וצריך להתיז זיין של ויזתא, ואולי ט"ס וצ"ל וא"ו. ואפשר דכוונתו כמו ז' של למען תזכרו ולא תשכרו וה"נ יאמר ויזתא ולא ויסתא.

אוצרות התורה
אוצרות השות

אסתר ואת עשרת בני המן יתלו על העץ אותם שנהרגו.

ועיין בערוך השולחן שם סעיף כ"א, כולהו בהדי הדדי נפקי נשמתייהו כלומר אע"ג דתלאום זה אחר זה מ"מ ע"פ ההשגחה נפחה רוחם כולם ברגע אחד, על דרך יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' הללויה. אכן דבריו צ"ע וכפי דברי הרא"ש יוסף.

